

Kemalizm'in Halk Okulları (*)

C. Atuf KANSU

Kemalizm'in siyasal öğretisi ulusal bağımsızlık ve ulusal devrime dayanır. Ulusal devrimin toplumsal öğretisi ise Halkçılıktır. Halkçılık öğretisi, ulusal kurtuluş savaşının toplumsal yapısından doğar. Cumhuriyet devrimi ise (ki, uluslaşma, çağdaşlaşma süreci içinde bağımsız ve temel doğrultusu ile ulusal kurtuluş savaşının halkçı mayasına bağlı kalır. Kemalizm'in bağımsızlık birimi ulus, devrim birimi halktır. Nedir halk?

Sözlük anlamında halk yaratık demektir, yaratılmış olan demektir. İslam felsefesine göre bu yaratık, Tanrısal anlamda, halk kavramıyla eşitlik kavramı birleşir. Tanrının yarattığıdır. Burada, Tanrısal anlamda, halk kavramıyla eşitlik kavramı birleşir. Tanrının yarattıkları, hiç olmazsa başlangıçta eşittirler. Bu yüzden, halk kavramının içinde insan eşitliği kavramı da vardır. Ne var ki, dinsel kaynaklı yönetimlerde, giderek Tanrı yerine, Tanrı adına egemen güçler geçerler, Tanrısal gücü kullanırlar, böylece. Tanrının eşit yaratıkları, Tanrı kulları yerine, egemenlerin yönettiği kullar geçmektedir. Halk eşitlikte birleşen Tanrı yaratığı değildir artık, egemenlere kulluk bağlarıyla bağımlı ayrı bir kattır. Artık, yaratığın özündeki Tanrısal eşitlik yitip gitmiştir.

(*) Türk Tarih Kurumu (1974): Atatürk ve Halkevleri; Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler. Ankara, s.179-186.

Halk, yönetici-egemen güçlerin baskısı altına girmiştir.: Yönetilen, güdülen, ezilen, sömürülen ve çoğu kez hor görülen bir toplumsal kat haline gelmiştir. Doğulu baskı yönetimlerinde, bu halk kuldur, reayadır. Fransız devrimine değin, Fransa'da da halk kavramı, ekip biçen, ama hakları derebeylerince kısıtlanan, ürünleri derebeylerince kapatılan köylüleri kapsar.

Ulusal kurtuluş savaşı sırasında, halkçı Mustafa Kemal'in halk kavramını, ulusun üretici çoğunluğu köylülükle birleştirmesi bir rastlantı değildir.

Osmanlı devlet derebeyliğinde köylünün adı Türk'tür ve Türk'ün adı halktır. Mustafa Kemal'in halkçı öğretisinde hem Türk, hem de köylü tarih sahnesindeki yerini alıyor. Osmanlının horladığı Türk'ün birdenbire yaratıcı bir güç olarak değerlendirilmesinin devrimci bir anlamı vardır: Anadolu devrimi Türk öğesinin yüceltilmesini bir ulusal devrimse, Osmanlı yönetim ve toplum anlayışı da yıkılıyor demektir. Türk sözcüğünün ortaçağlı devlet anlayışındaki çağrışımı yıkılıyor, devrim Türk'le birlikte köylüyü de siyasal bir güç kaynağı olarak ortaya çıkarıyor demektir. Osmanlı toplum görüşü ile Kemalist toplum görüşünün devrimci ayrımı buradadır. Türk, giderek halk ve giderek köylü devletin temel direği olmaktadır.

Bu ayrımın, tarihsel- somut örnekleri toplumsal bir kurum olan eğitime de yansır. Eğitimin, en geniş anlamıyla toplumun bireyde biçim vermesidir. Osmanlı toplum düzeninde toplum birimi ümmettir. Egemen güçler toplumu ümmet halinde örgütlemek, tutmak isterler. (Kulları ancak bu yolla yönetebilirler, bu yolla kullanabilirler). Onun için Osmanlı düzeninin eğitim kurumu Medresedir. Ne var ki, Osmanlı düzeni, Türk'ü yani halkı, yani köylüyü ümmet birimi içinde eritememiştir. Yönetmiş, ama Anadolu halkını ümmetleştirememiştir. Ana kaynak, Türk kaynağı, Anadolu halk kaynağı ümmet olmaktan çok bir budun özelliği taşır. Ümmetin toplumsal yasası, öğretisi dinsel yasadır, "Şeriat öğretisi"dir. Budunun toplumsal yasası ise töredir. Ümmetin yasaları, kutsal kitap ve bu kitabın üst yapıcı, egemen katlarca düzenlenmiş, denetlenmiş yorumundan çıkar. Halkın yorum hakkı yoktur. Budunun yasası ise üretici yaşantıdan, doğadan, deneylerden çıkar, ortaklaşa yaratılan bir üretim tarihinden çıkar; yaşantı ve deney bir yaşama bilgisi yoğurur, bu bilgilerin tümü halk töresini yaparlar. Budun'un eğitim biçimi, eğitim kurumları da halk töresine dayanır. Bakın, yüzyıllarca, egemen katların eğitimi Medreselerde

oluştugu halde, budun7un (Anadolu halkının, Oğuzlu Türkmenler'in) eğitim, halktan gelen, halka dönük tarikat okullarında, tekkelerde, dağ başlarındaki iş ve doğa okullarında zaviyelerde ve bu eğitim kurumlarının köylere değin yaydığı öncü halk eğitimlerinin katıksız öğretisiyle yayılır, yaşar, gelişir. Ümmet yönetimini temelleştiren Osmanlı döneminde- devletin Oğuzlu Beyliğinden, dinsel derebeylik devletine dönüştüğü tarihsel uzantıda sonraları ortaya çıkacak batılı eğitim- doğulu eğitim ikiliğinden çok önce köylerde, obalarda, Türk ögesinin ağır bastığı Anadolu'da ortaya çıkacaktır. Osmanlı ile Türk, gizli açık bu ikilik yüzünden çarpışacaktır; bu eğitim ikiliği gizli açık yaşayıp gidecektir. Anadolu halk tarihinde ümmet

*Gazi Mustafa Kemal,
Pertek Halkevi ziyaretinde*

ile budun, medrese ile tekke, dinsel öğreti ile halk töresi durmadan çatışacaktır. "Kültür Tarihimiz Bakımından Tarikatlar" (Ülkü Dergisi, Birinci Teşrin 1935, sa.32) adlı yazısında Nafi Atuf Kansu, Anadolu halk eğitiminin budun kökleriyle tekkelere, zaviyelere, uyarıcı öncülerine dayandığını, Ahiliğin ekonomik, Bektaşiliğin ise siyasal halk eğitiminde ise siyasal halk eğitiminde halka öncülük ettiğini belirtmektedir. Medrese, üst toplumsal yapının bir eğitim kurumu olarak, egemen katların ülküsünü aşılır. İslam evrenselliğini Nizam-ı Alem adına, yani belli bir tüketici sınıfın düzeni adına dondurur. Örneğin, Bektaşilik ise, Medrese karşısında bir alt yapı eğitimini sürdürür, üretici bir ulusal yaşantının ve halkın yaşama ülküsünü bir yandan, gizemci bir yolla, öte yandan, İslamlığın eşitlik ülküsünü, halka bağışlanmış Tanrısal eşitliğin tohumlarını yayar.

Kemalist devrimin toplumsal birimi ise ne ümmet, ne de budundur, onun birimi çağdaş ulustur. Tarihsel kökleriyle, budun kaynağı halkı, yani Osman-

lı'nın Türk diye hor gördüğü halkı, ulus kavramıyla özdeşleştirir. Halk töresinin katılımına dayanmakla birlikte, uluslaşma sürecinin çağdaş yapısını kurmaya çalışır, Kemalist devrim. (Ulusal devrim, bu anlamda bir halk devrimidir) Bu devrimin de bir eğitim durumu olacaktır. Her toplumsal değişim, insana eğitim yoluyla ulaşmak ister. Ulusal devrim için bu eğitim kurumlarının birimi çağdaş, laik, halk okuludur. Ne var ki, ulusun üretici büyük kesiti halk için ise, Kemalist devrim, eğitim açısından, töreye dayanan bir yol izler, çağdaşlıkla ulusal halk tarihinin birikimini birleştirmeye çalışır. Töre kök, çağdaş uygarlık ağaç olacaktır. Halkevleri bu atılımın kurumlarıdır. Kemalist devrimin ulusal, halk eğitim kurumları halkevlerinde, bir kapı, geniş halk bilgisi çalışmalarına araştırmalarına, bir kapı, gündelik yaşantının çağdaş gereklerine, çağdaş uygulamalara açılır. Davul, zurna ve bağlama ile batılı keman yan yana; bir odadan halk türküleri taşarken, bir yan odadan Mozart'ın sesi duyulur; ama hiçbir odadan gazel sesi duyulmaz (Türkü halktır. Mozart evrensel uygarlığın uzantısıdır, gazel ise Osmanlıdır) Halk töresi bir kapıdan girer, ama her ikisi de, bir çatıda, bir oda içinde yan yana yaşarlar, ne var ki, halk kapısı da, çağdaş kapı da skolastiğin, medrese öğretisinin yüzüne kapalıdır.

Halkevleri, halkın töre eğitimini çağdaşlaştırır, ama, hiçbir zaman Medreseyi diriltmez. Anadolu halk tarihinde ilk kez, Kemalist devrim, halk töresi adına Medreseyi yıkar, Halkevleriyle halk ve çağdaş aydın bireşimini (tüm yaratıcı ilerlemelerin gerçek iki gücünü) gerçekleştirmeye çalışır. Bu açıdan Halkevleri, hem halk okullarıdır, hem de devrimci bir halk üniversitesinin aydın tohumlarını taşırlar.

Osmanlı eğitiminin ereği kullar yetiştirmektir. Töre eğitimi kulluğa karşı direnir. Töre eğitiminin ereği, halk varlığını korumak, halk değerlerini saklamak, ümmet evrenselliğinin baskısından budunun (Türk varlığının) ulusal tarih köklerini diri tutmaktır. Devrim eğitimin ereği ise, ulus'a halk kavramı içinden baktığı için, halkın kendisini eğitmektir, halk insanlarından cumhuriyet vatandaşları yaratmaktır.

Halkevlerinin baş dergisi "Ülkü " sayılarını karıştırıyorum. Bakıyorum, halk eğitimini, halk kavramını devrimci bir açıdan incelemişler, değerlendirmişler. Örneğin, Şubat 1940'da, bir yazıda Kemalist devrimin öğretisi açıkça

ulusçu- halkçı bir devrim görüşüne bağlanıyor. (Ulusçu- Halkçı Türk devrimi, deniliyor) Anadolu halk tarihinin budun yaşantısından, budun töresinden gelme tüm değerleri ulusçu- halkçı bir devrimin ışığında ortaya çıkarılıyor.

Dergileri karıştırdıkça bir önemli nokta daha gözüme çarpıyor. Halkevleri, hiçbir zaman bir devlet kurumu, bir devlet ürkülemesi (ürkülemeyi bir yazısında Ali Dünder ideoloji karşılığı olarak kullandı, ben de benimsedim), yayıncısı olarak ele alınmıyor. Evet, bir devrim kurumudurlar, Kemalist devrimin halkçı ocaklarıdır, ama eğitim olgusunun insancı, özgür ölçülerine saygılıdır.

O yıllarda, toptancı yönetimlerde genel eğitim, belli bir devlet felsefesinin yayılması için kullanılıyordu. Eğitim, zorbalığın baskıcı aracı haline geliyordu. Tek yanlı işliyordu. İnsana yurttaş özgürlük bırakmıyordu. Ülkü Dergisinin Nisan 1940 sayısında çok ilginç bir yazı var. Bilindiği üzere, bu yıllar, Nazi Almanya'sının Avrupa'da hızlı adımlarla ilerlediği yıllardır. Savaş ulusları ezip geçiriyor. "Milliyetçilik ve Irkçılık" adlı yazısında M. Fuat Köprülü: "Nasyonal sosyalizmin Alman emperyalizminin bir uzantısı" olduğu gerçeğini açık açık belirtiyor. Halkevleri ağacına aşılacak istenen dünya görüşü ise, ulusal kurtuluş savaşı öğretisine bağlı olarak halkçı, laik, insancı bir dünya görüşüdür. Evet, Halkevlerinde devrimin getirdiği yeni değerler işlenecektir, ama zorba, baskıcı, tek yönlü yöntemlerle değil, halk uyanışının çiçeklenmesini sağlayacak hoşgörülü, insancı, özgür yöntemlerle. Halkevlerinin siyasal bir doğrultusu vardır, bu doğrultunun yöneldiği yol, Kemalist öğretimin Halkçılık ilkesine bağlı kalınarak, Türk halkını uyandırmak, bu uyanışın gücüyle, halkı gerçek bir halk yönetimi sürecine hazırlamaktır.

Birden sorulabilir: Görünüşte, oylu, seçimli, her Türk vatandaşını sandığa çağıran halk yönetimi uygulamasının 1950'lerde vardığı dönem, neden, ilk iş olarak Halkevlerini kapatmıştır? Halk yönetimi her şeyden önce halk oyununun uyandırılmasına, halk oyununun eğitilmesine dayanmaz mı? Bu çelişki nedendir? Bu çelişkiden öğretici bir olay çıkmaktadır: Aslında 1950 deneyi, halk yönetiminin halk oyuna açıldığı bu dönem, devrimin oyla yenildiği bir dönemdir. Olaylar belleğimizdedir: Kuran kursları, alaturka, eski yazı, Arapça Ezan, varsıl taşra sınıflarının ekonomiyi etkilemesi, toprak düzenlemesinin rafa kaldırılması Halkevlerinin kapatıldığı yıllara rastlar. Bu olaylar bir şey-

ler düşündürmüyor mu? Bana, Kemalist devrim öğretisinden uzaklaşıldığını düşündürüyor. Bir gerçeği de güçlendiriyor: Türkiye de tek halkçı öğreti Kemalist öğretimdir. Osmanlı egemen katları Medreseye dayanmış, Anadolu Türk halkı yarı gizemci, yarı dünyacı tarikatlar, tekkeler, zaviyeler yoluyla kendi ulusal değerlerini korumaya çalışmış. Kemalist devrim ise, devrim – halk köprüsünü Halkevleri üzerine kurmuş. Soru şu, burada: Halka en çok dayanması gereken halk yönetimi döneminde – oyların eğitilmesi, oyların uyandırılması gereken bir dönemde -, yani demokrasinin uygulanması döneminde, nerededir halk eğitimi kurumları? Nedeni açık: Bu dönemde, egemen güçlerin oynadığı halk yönetimi oyununda, halk amaç değil, bir araçtır. Sorun, ya da oyunun kuralı, halkın yönetime katılması, halkın uyanarak kendi kendisini seçmesi değil, devrim baskısından kurtulmuş büyük kent ve kasaba varlıklarının, derebeylerinin çıkarları ve ayrıcalıklarıyla siyasal gücü ellerinde tutmalarıdır. Halkın oyu, çeşitli etkilerle, çeşitli baskılarla, bu sınıfların çıkarlarının güvence altına alınmasını sağlamaktır.

Kemalist devrimin ise güvence altına almak istediği, başa geçirmek, yönetime katmak istediği toplumsal kat halkın kendisidir. Kemalist devrim, Halkevleriyle, halkı bu güce kavuşturmak, halkı geçerek halk yönetiminin uyanık, aydınlık, bilinçli yapı taşları haline getirmek için halk uyanışının yollarını açmış, halkı kendi kendisi için eğitmeye çalışmıştır.

Halkevleri- uygulamadaki eksiklikleri tartışabilir, başarıları eleştirebilir- her ne olursa olsun, Kemalist devrimin halk okullarıdır. Halka dayanmış (ulusal kurtuluş savaşıyla), halka inanmış (halkçılık ilkesinin boyutlarıyla), halkı başa geçirmek isteyen bir devrimin (halkı başa geçirmek Mustafa Kemal'in siyasal bir düşüdü) eğitim kurumlarıdır.

Kemalist öğretim, halkevlerinde, halk- devrim ilişkisini yöntemlerini saptamak, devrimin halksız olamayacağını, halksız gelişemeyeceğini, hele halk yönetiminin ancak somut, gerçek ille de uyanmış, bilinçlenmiş halk kaynağıyla gerçekleşebileceğini göstermek istemiştir.